

Het tweekleurig hooibeestje

Uit Nederland verdwenen dagvlinders

Sinds 1850 verdwenen vijftien soorten dagvlinders uit Nederland. In deze serie leggen we telkens een van de verdwenen soorten onder de loep. Hoe verdween deze soort? Waarom verdween hij? En zou hij nog kunnen terugkeren?

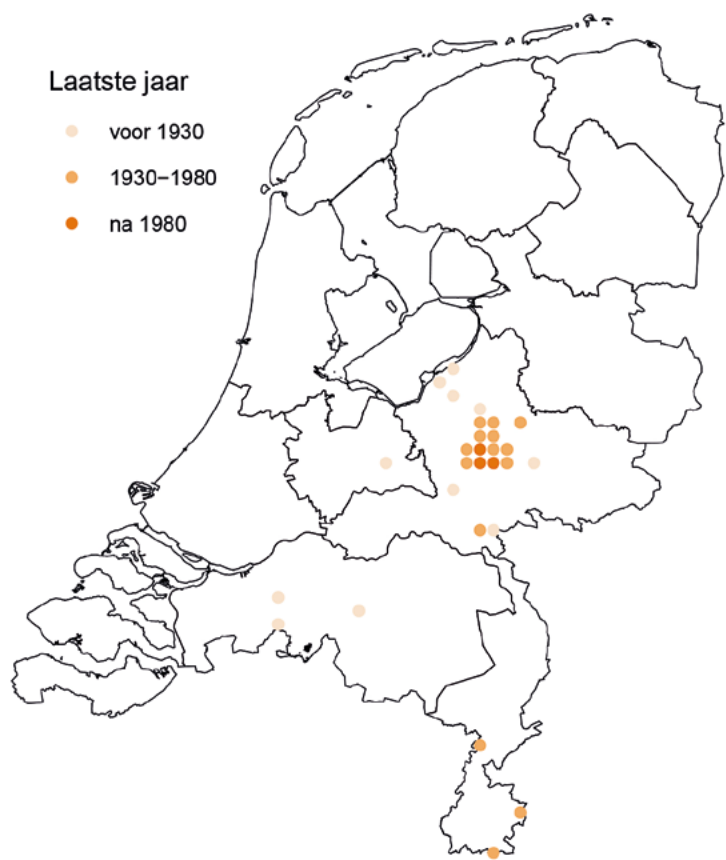
Keken we in het vorige nummer naar de eerste dagvlindersoort die uit Nederland verdween (de rode vuurvinder), dit keer kijken we juist naar de laatste soort: het tweekleurig hooibeestje. Een soort die zo recent verdween dat er nog lezers zullen zijn die hem hebben zien rondvliegen op de Veluwe.

Het tweekleurig hooibeestje is voor het eerst in 1861 bij Nijmegen gevonden: *“In de omstreken van Nymegen, door de Heeren Backer gevangen.”* Langzaam dook hij op meer plekken op. Het is niet duidelijk of de soort zich in die tijd uitbreidde of dat er beter naar gezocht werd. In 1893 noemt Snellen alleen plekken in Gelderland: *“Apeldoorn, Soerensche bosch (Brants en De Vos); Leuvenum bij Harderwyk (P. H. Bondam).”* Ter Haar voegt daar in 1910 alleen nog Breda (Mast- en Ulvenhoutse bosch) en Doorn aan toe. Via verzamelde exemplaren weten we nu dat de soort uiteindelijk eind 19e eeuw is gevonden op de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug, Noord-Brabant en Limburg.

Daarna verdween het tweekleurig hooibeestje langzaam van alle plekken buiten de Veluwe (figuur). Na 1912 zijn er alleen een paar verspreide losse waarnemingen uit het Rijk van Nijmegen en Zuid-Limburg. Het is onduidelijk of dit zwervers of populaties betrof.

Er werd maar zelden meer dan een tiental vlinders per jaar gevangen of genoteerd, en uit de periode tussen 1919 en 1935 zijn er zelfs helemaal geen waarnemingen bewaard gebleven. Lempke meldt dan ook in 1936: *“Lokaal, de laatste jaren niet meer waargenomen, maar toch stellig nog in loofboschen op de Veluwe voorkomend.”* Het is inderdaad aannemelijk dat de soort toen nog steeds lokaal op de Veluwe voorkwam. Wel waren daarna alle waarnemingen beperkt tot het zuidoosten van de Veluwe (Apeldoorn – Ede – Arnhem).

In de jaren 1980 kwam het tweekleurig hooibeestje alleen nog voor op de Hoge Veluwe en op de Veluwezoom rond Terlet. In die jaren is meerdere malen ecologisch onderzoek naar het tweekleurig hooibeestje gedaan. Van de Merwe (1983) kijkt op Hoog Baarlo en meldt dat de vrouwtjes grote moeite hebben om geschikte waardplanten (schapengras) te vinden door de grote hoeveelheid bochtige smele. Hij beschouwde jonge kapvlaktes als de beste habitat. Vastenhoud (1989) telde in 1985 op een route op de Deelense Start in totaal 128 vlinders op een route (waarvan 32 op de beste dag, 4 juli 1985). Tot en met 1986 konden op

Figuur. Laatste jaar waarin het tweekleurig hooibeestje in een atlasblok van 5x5 km is gevonden.

een goede dag in juni tientallen vlinders worden geteld (Potters, 1988). Allemaal noemen ze beschutting als een belangrijke factor, iets waar overigens weinig in is veranderd op de voormalige vliegplaatsen.

In 1987 werden nog maar vijf verspreide exemplaren gezien, en op 30 juni 1988 is de laatste melding van een tweekleurig hooibeestje in Nederland. Er zijn nadien, ondanks gericht zoeken, geen exemplaren meer gevonden.

Bos et al. (2006) noemen de koude september en winter van 1986 en het natte voorjaar van 1987 als een van de mogelijke aanleidingen voor het verdwijnen van het tweekleurig hooibeestje uit ons land. Perioden met koud en nat weer zijn daarvoor echter ook al vaker voorgekomen, en een gezonde populatie herstelt zich later van een tijdelijke terugval. Vermoedelijk waren de twee resterende plekken met tweekleurig hooibeestje toen al te klein en te veel van elkaar geïsoleerd om dit

slechte weer op te kunnen vangen. Overigens werd eind jaren 1980 ook de A50 van Arnhem naar Beekbergen doorgetrokken. Deze ging – minimaal voor een deel – over de populatie bij Terlet. Dit kan nadelig geweest zijn voor deze populatie, maar helaas zijn er geen tellingen of directe waarnemingen.

Leefgebied

Het tweekleurig hooibeestje wordt zowel op zandgrond als op kalk gevonden op warme, droge, schrale en open graslanden op zonnige beschutte plaatsen. Altijd zijn in de buurt van het leefgebied struweel, grotere vrijstaande bomen of een

bosrand aanwezig. Soms leeft deze soort op open plaatsen in bossen en heeft dan een voorkeur voor jonge kapvlakten.

Beschutting wordt in de onderzoeken uit de jaren 1980 op de Hoge Veluwe ook iedere keer genoemd, de vlinders kwamen nauwelijks buiten zonnige, maar luwe plekken voor. Bovendien had schapengras, de belangrijkste waardplant, destijds te lijden onder het soms vlakdekkend voorkomen van bochtige smeie. Kapvlaktes (waar wel beschutting, maar nog weinig bochtige smeie voorkwam) werden ook vaker genoemd als belangrijke potentiële habitat.

Boven: Een voorbeeld van leefgebied waar het tweekleurig hooibeestje voorkomt.

Onder: Een foto uit de oude doos. De Hoge Veluwe in 1988 waar tweekleurig hooibeestje toen nog voorkwam.

BUFFERCAPACITEIT VAN DE BODEM

Stikstofdepositie (vooral ammonium) leidt tot verzuring. Dat wordt eerst nog opgevangen door bufferende stoffen in de bodem. Als die op zijn, gaat de verzuring ineens een stuk sneller. Veel zandbodems in Nederland zijn zwakgebufferd, dat wil zeggen dat er maar een beperkte buffercapaciteit is. Kalkbodems (als in Zuid-Limburg) hebben juist een hoge buffercapaciteit.

Kan de soort nog terugkeren?

De belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van deze soort is waarschijnlijk de verruiging en het dichtgroeien van heischrale graslanden, in de jaren 1980 vooral door bochtige smeie. Juist de graslanden in de nabijheid van bosschages zijn dichtgegroeid, waardoor het schapengras verdwijnt en het vrouwtje geen geschikte open afzetplaatsen voor de eitjes kan vinden. Daarnaast zal ook de afgenomen buffercapaciteit van de bodem, een van de gevolgen van overmatige stikstofdepositie, de soort geen goed gedaan hebben. In het aangrenzende buitenland wordt het tweekleurig hooibeestje vaak op kalkrijke bodems gevonden.

Voor herstel van het leefgebied van het tweekleurig hooibeestje is het nodig dat er meer variatie komt in bosranden die grenzen aan open schrale graslanden. Dit kan bijvoorbeeld door inhammen te kappen. Ook moeten de open schrale graslanden worden hersteld, bijvoorbeeld door extensieve begrazing of een gefaseerd maaibeheer. Dan wordt de verruiging tegengegaan en ontstaan er weer plekken met open grond. Herstel van de buffercapaciteit van de bodem is waarschijnlijk niet minder belangrijk.

Tweekleurig hooibeestjes komen niet ver van de Nederlandse grens in Eifel en Ardennen voor. Toch zwerven ze nooit naar het uiterste zuiden van Limburg, of althans, ze zijn nooit gemeld. Ik denk dat Zuid-Limburg in het algemeen te voedselrijk is, en dat de Veluwe te ver weg ligt van de Duitse en Belgische populaties. Ik zie het tweekleurig hooibeestje dan ook niet snel op eigen kracht terugkeren.

Literatuur

Bos, F.; Bosveld, M.; Groenendijk, D.; Swaay, C. van; Wynhoff, I. De Vlinderstichting (2006). De dagvlinders van Nederland : verspreiding en bescherming : (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea). ((Nederlandse Fauna; 7))

Tweekleurig hooibeestje.

- Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden; KNNV Uitgeverij, Utrecht & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Lempke, B.J. (1936). Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera I. (Tijdschrift voor Entomologie 79, 238-316).

Merwe, T. van de (1983). *Coenonympha arcania* L. : een onderzoek naar de oecologie van *Coenonympha arcania* L. - een natuurbeheersonderzoek. ((Verslag Natuurbeheer no. 756)) - Landbouwhogeschool Wageningen, vakgroep Natuurbeheer.

Potters, J.C.P. (1988). De ecologie van een drietal dagvlindersoorten op De Hoge Veluwe : een ecologisch onderzoek naar tweekleurig hooibeestje (*Coenonympha arcania*), grote parelmoervlinder (*Mesoacedalia aglaja*) en duinparelmoervlinder (*Fabriciana niobe*) in de zomer van 1986. ((Verslag 993 vakgroep Natuurbeheer)) - Landbouwuniversiteit Wageningen.

Snellen, P.C.T. (1893). Aanteekeningen over Nederlandsche Lepidoptera. - Tijdschrift voor Entomologie 36, 189-229

Vastenhou, D. (1989). Oecologisch onderzoek naar drie dagvlindersoorten op De Hoge Veluwe. ((Verslag Natuurbeheer no. 1074)) - Landbouwuniversiteit Wageningen, vakgroep Natuurbeheer. ●